

МОЛЕБЕН ЗА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

(Недялкова, Н. (2013). *Молебен за българския език*.
София, УИ „Св. Климент Охридски“, 198 с.)

Илияна Горанова

Русенски университет – Филиал Силистра

„Молебен за българския език“ е заглавието на новата книга¹⁾ на Нели Недялкова – доктор по филология, дългогодишен преподавател по български език и литература в средното училище. В българските тълковни речници думата *молебен*²⁾ е представена с две значения: 1. Който е свързан с молба, молене, молитва; молитвен, молебствен. 2. Който изразява молба; молитвен, умолителен. Книгата на Нели Недялкова е молба и призив за богата и правилна българска реч, за резултатно езиково образование, за висока езикова култура на широките обществени среди.

Изследването е свидетелство за трайни интереси на авторката към проблеми на българския език и на езиковата култура, интерпретирани и в предишните ѝ монографии³⁾. То конкретизира идеи от психологията на лингвистичния труд и е силно повлияно от „Книга за мене си“ на акад. Александър Теодоров-Балан. Езиковедката определя *психологията на лингвистичния труд* „като област на социолингвистиката, която изучава личността на лингвиста...“ (с. 8).

Сериозно постижение за изследователката, както и за българската лингвистика изобщо, е началната част на книгата, в която оригинално са представени проблеми с теоретична и с практическа стойност: функционална типология на лингвистите, психология на лингвистичния труд, специфика на утвърдителните текстове и пр. Нели Недялкова се проявява не само като събирач на автентични текстове – интервюта, но и като интерпретатор на значими научни идеи.

В книгата са включени интервюта, взети през 1993 г. (интервюто с Христо Първев е продължено през 1997 г.) от видни съвременни лингвисти по въпроси от научната и социокултурната ни действителност – *Мирослав Янакиев, Христо Първев, Петър Пашов, Кирил Димчев, Михаил Виденов*, които правят оценка „на традициите и новаторството в лингвистиката“ (с. 8 – 9). Всеки, който познава тяхното творчество, ще се съгласи, че трудът на Нели Недялкова е *молебен за българския език*, че е повик да се придържа към това, „което българският народ в хилядолетното си развитие е създал – нормалния книжовен език“, и да го обогатяваме (с. 61).

Изборът на интервюираните не е случаен. Това са учени, известни с изявите си по въпроси на българския език, на езиковата култура, правописа и правоговора, на обучението по българския език в средното училище и пр.

Едно от големите достойнства на книгата е, че в нея се съдържа богата информация, която може да бъде интерпретирана от различни гледни точки – лингвистични, социолингвистични, социални, културологични, образователни и пр. Формулираните въпроси дават възможност за отговори, от които могат да бъдат направени съществени изводи за личността на всеки от интервюираните, за позициите им по проблеми от съвременността във и извън лингвистиката, за състоянието на българската лингвистика и на обучението по български език от втората половина на ХХ век.

В **Увода** (с. 7 – 20) Нели Недялкова показва с разсъжденията си колко важен е интересът към личността на лингвиста. Проявяват се нейната аналитичност, широкият ѝ лингвокултурологичен кръгзор, богатата ѝ библиографска осведоменост.

Част първа (с. 21 – 130) включва отговорите на въпросите:

- Какво определи съдбата Ви на лингвист?
- Възможно ли е да представите своята майка и да разкажете за майчините думи: народни, разговорни, думи за хармонията?
- Изпълнихте ли волята на учителя си, който сигурно Ви е казал: „Ти ще ме прославиш!“?
- Решавали ли сте необикновена лингвистична задача?
- Бихте ли искали да напишете отворено писмо до определено лице или социална група ?
- Как живя езиковедът в годините преди 10 ноември 1989 г.?
- Разкажете за събитие, когато е трябвало да проявите морална устойчивост?
- Мислите ли, че има силна политическа поляризация в лингвистичната общност? „Политлингвистът“ какъв характер носи?
- Кои са политическите грешки в езиковедските издания?
- Необходими ли са промени в днешния правопис?
- Учебникът по български език – „Голямата българска книга“, написан ли е?
- Какви речници са необходими на българската публика?
- Кои страници на българската лингвистика остават непознати на нашата интелигенция?

В **Част втора** (с. 131 – 154) са дадени отговорите по въпросите:

- Езикът на парламента каква характеристика носи?
- Българският език се променя – в какви посоки?
- С кои свои страни българското езикознание обогатява световната култура?

В **Част трета** са включени допълнителни отговори на въпросите от Христо Първев (с. 155 – 190).

Цитираната литература (с. 196) и **Библиографията** (с. 197 – 198) съдържат общо 52 заглавия – на български език, на руски език и на английски език.

Всеки читател, анализирайки отговорите на въпросите, може да направи изводи, като интерпретира информацията в тях от своя гледна точка. По-долу са представени изводи, които според мен имат отношение към работата на учителя по български език и литература.

Интересът към езика, любовта към народното слово са водили *Мирослав Янакиев, Христо Първев, Петър Пашов* и водят *Кирил Димчев* и *Михаил Виденов* из лабиринтите на науките за езика. **Любовта към словото у всеки от тях е трайна добродетел, оставила следи в творческия им път.**

За *Петър Пашов* „богатството на езика се съдържа не толкова в художествените произведения, още по-малко във вестниците... Истинското богатство се съдържа в народните говори: там, особено в миналото и до ден-днешен, продължават да се коват нови думи и са запазени много хубави старинни думи“ (с. 27). Според *Михаил Виденов* „българският език е достатъчно богат и съвършен, за да изрази всякаква и най-тънка човешка мисъл...“ (с. 154).

По дългия и труден път на научното и/или професионалното изграждане всеки от интервюираните е имал своите си учители.

Мирослав Янакиев споделя: „Смятам за свой учител... проф. Кирил Мирчев... Той е мой благодетел...“ (с. 38). *Михаил Виденов* твърди, че се занимава със социолингвистика благодарение на... Стойко Стойков (с. 29).

Учителят за *Христо Първев* е член-кореспондентът на БАН *Любомир Андрейчин*. За него той говори с подчертано уважение: „Вече второ полустолетие научното дело на Л. Андрейчин остава неподвластно на времето. Жив е споменът за неговата личност, която излъчваше своеобразна одухотвореност, висок интелект, широка култура, безспорни творчески възможности, професионална стабилност, добронамереност и благоразположение, но и ненатрапчиво съзнание за заслужена популярност и за лично достойнство... В лицето на човека и професора Л. Андрейчин... студентството отдаваше почит към талантливия учен, отзивчивия познавач, строител и защитник на българския език“ (с. 42 – 43).

За *Петър Пашов* първоучителите са *Любомир Андрейчин* и *Стойко Стойков*: „Моите учители не се стремяха да внушават нещо директно, те въздействаха със своето слово, със своята етика, каквато вече е на изчезване в научните среди – те бяха образец за нас“ (с. 43).

Кирил Димчев е имал за свои учители *Любомир Андрейчин, Стойко Стойков, Мирослав Янакиев, Стайко Кабасанов*. За младите учители, които не са имали удоволствието да слушат при тях лекции, ще е интересно да

узнаят, че *Любомир Андрейчин* е оказвал влияние върху слушателите си „не само с компетентността си, но и с чисто човешките си качества като такт, деликатност, умение да работи с младите, да ги стимулира...“; че *Мирослав Янакиев* е привличал с „енциклопедизма на знанията си, оригиналните си виждания по различни въпроси на българската речева практика, идеите си за осъвременяване на езиковото обучение“; че *Стайко Кабасанов* е бил първият учител на съвременните специалисти по методика на обучението по български език (с. 28 – 29).

Читателят не е изненадан, че участниците в интервюта са имали за първоучители колосите в българската лингвистика – *Любомир Андрейчин* и *Стойко Стойков*. За съжаление, имената и на двамата са непознати на по-голямата част от учениците. На малцина са познати имената на *Мирослав Янакиев*, на *Христо Първев*, на *Петър Пашов*. Наруши се традицията в училище на занятията по български език да се говори при подходящи урочни теми за известни български лингвисти, да се проучва в достъпна за учениците форма тяхното творчество, да се провеждат сбирки по повод техни годишнини и т.н.

Споделеното в книгата за българските лингвисти *Любомир Милетич*, *Беньо Цонев*, *Стефан Младенов*, *Александър Теодоров-Балан*, *Кирил Мирчев*, *Любомир Андрейчин*, *Стойко Стойков* и др. е ценен източник на информация (при това представена в достъпна и за учениците форма), който преподавателите по български език биха могли да използват при формулиране на различни учебни задачи с изследователски характер.

„Голямата българска книга“ – учебникът по български език, сякаш все още не е написана. На въпроса „Учебникът по български език – „Голямата книга“, написан ли е?“ дадените преди близо 20 години отговори днес звучат съвсем актуално.

Според *Петър Пашов* „свършеният учебник няма да бъде написан“. Той препоръчва „да се стремим постепенно учебниците... да привличат учениците, защото няма нищо по-привлекателно за малките деца от езика. Спомнете си децата, които сте наблюдавали, как се забавляват с езика. Даже когато още не знаят думичките, те си бърборят нещо: „ба-ба“, „па-па“, после, като станат на 2 – 3 години, какви вариации правят. Като чуят някоя дума, те я повтарят десетки пъти, защото им е харесала, и това ги увлича“ (с. 110).

В отговора на *Кирил Димчев* могат да бъдат открити няколко акцента, актуални и днес, по-важните от които са (с. 114):

(1) „Все още липсва единно становище: какъв трябва да бъде съвременният учебник по роден език, тъй като е трудно да се определи какво „дава“ на ученика социокултурното му обкръжение и какво „трябва да дава“ училището.

(2) Науките за езика все още не са предложили онези данни, нужни на учебникарите, като например: прагове на усвояване, фреквентност на езиковите средства във всички сфери на речевото общуване, равнище на подготовка в предучилищната възраст, различия в идиолектите на учениците и други данни, които са абсолютно необходими, за да се обосноват различни методически решения.

(3) И нещо, което днес е особено важно – „учебниците ще изпълнят предназначението, ако бъдат придружени от разнообразни методики, съобразени с говора на учениците от различните региони на страната. За да се мечтае за такива регионални методики, е нужно преди всичко отново със задружните усилия на учители, методици, лингвисти да се проучат особеностите в идиолектите на учениците от различни региони, от различни възрасти, с различни психофизиологични и социокултурни характеристики“.

20 години по-късно учениците учат български език по едни и същи учебници и използват едни и същи учебни помагала независимо от това, дали българският език за тях е майчин и съпада с държавно установения език (т.е. първи език), или не е майчин (т.е. – втори език).

Въпросът към интервюираните „Учебникът по български език – „Голямата българска книга“, написан ли е?“ всъщност е повод те да изразят своите позиции и *за обучението по български език като цялостен процес*. Споделените в отговорите виждания на лингвистите представляват интерес за изследвания не само с методическа насоченост. От отговорите се налага изводът, че **преди 20 години проблемите на обучението по български език не са били периферна област в научните търсения на изявените учени.**

Известна е мисълта на *Мирослав Янакиев*, която четем в интервюто: „Това, което липсва на езиковото обучение, е обучението по стилистика, което трябва да учи децата да подбират измежду няколко възможности най-подходящата“. Оригинален е изказът в интервюто му – „за вкъщи *хлеб с млеко*, за училище – *хляб с мляко* (с. 104). И още – „Не този човек е езиково културен, който знае само „едно“ и разделя изразите на правилни и неправилни, а този, който си сменя стиловете на говорене, както си сменя човек дрехите“ (с. 105).

Христо Първев апелира да се избягва наблюдаването на езика „под микроскоп“, в резултат на което „се губи отношението към езика, към неговата цялост, губи се доста от връзката му с обществения живот, с другите учебни предмети... Трябва сред учители и ученици да се утвърждава съзнанието, че става дума именно за българския език, за нещо родно, което е свързано с миналото, с настоящето, но и с бъдещето на българите като народ, нация и държава“ (с. 105).

Идеалът на *Кирил Димчев* за обучение по роден език като система, отворена към всички страни на съвременната действителност, е познат на преподаващите български език. За съжаление, все още учителите от различните краища на страната не използват разнообразни методики, съобразени със слабостите в речта на учениците и с езиковите им потребности. За да стане възможно това, е необходимо „специалистът по методика на обучението по български език да може в изследователската си работа да се проявява и като социолингвист, и като психолингвист, и като текстов лингвист“ (с. 114).

Привлича вниманието призивът на учения за „задружни усилия“ на специалистите по методика на обучението по български език и на българските езиковеди. Обединените усилия са необходимо условие „за подобряване на резултатността на езиковото обучение като един от най-важните фактори за езиковата култура, за езиковата просвета, за езиковото възпитание“ (с. 114).

Убедена съм, че „**Молебен за българския език**“ е изследване, което ще предизвика интереса на широк кръг читатели:

– *учители*, които искат да подобряват лингвистичната и лингвокултурологичната си подготовка. Книгата изобилства с информация по различни проблеми от втората половина на XX век, видени през погледа на петима български учени. Тя може да бъде използвана и като източник на текстов материал за задачи с учебна цел: за извличане на информация по поставени проблеми; за организиране на дейности с изследователска цел; за създаване на различни видове ученически текстове – реферати, есета и много други. Търсещият учител ще намери своето методическо решение, за да включи в работата си богатството, което авторката е събрала в книгата си;

– *млади учени, студенти, ученици*, които проявяват интерес към психологията на лингвистичния труд и желаят да научат повече за творческия път на известните българисти;

– *лингвисти*, които се занимават с проблеми от съвременния български език – споделеното в интервюта обхваща период от развитието на българската лингвистика (втората половина на XX век); почти всички интервюирани споделят вижданията си за чистотата на българския език, за бъдещето му, за приноса на българистиката в европейски и световен мащаб и т.н;

– *всички*, които се интересуват от състоянието и развитието на българския език.

Читателят ще е признателен на авторката д-р Нели Недялкова за книгата: **всички ние имаме потребност от молебен за българския език – като грижа за неговото настояще и бъдеще.**

БЕЛЕЖКИ

1. Недялкова, Н. (2013). *Молебен за българския език*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, с. 198.
2. *Речник на българския език*. Том IX, София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, с. 632.
3. Вж. Недялкова, Н. (1992). *Неологизми в съвременната българска поезия*. София, УИ „Св. Климент Охридски“, с. 101.

PRAYER FOR BULGARIAN LANGUAGE

✉ **Iliana Goranova, Assos. Prof**
University of Rousse, Silistra Branch
1, Albena Str.,
7500 Silistra, Bulgaria
E-mail: ilgoranova@mail.bg

Уважаеми читатели,

Редакционната колегия на списание *Български език и литература* обявява конкурс за преподаватели по български език и литература за 2014-а година в следните направления:

– методически разработки на урок/серия от уроци по български език и литература по проблем от учебното съдържание;

– обучителни и оценителски материали (текстове с разработена към тях система от учебни и изследователски задачи, мултимедийни презентации, тестове, изпитни материали и др.);

– резултати от образователни и научноизследователски проекти по проблеми на литературата, езика и културата (с участието на ученици).

Материали можете да изпращате на електронния адрес на списанието: bel@azbuki.bg

В кн. 6 /2014 г. ще бъдат обявени победителите от трите направления. Могат да участват както отделни преподаватели, така и колективи. Наградата за победителите е едногодишен абонамент за сп. *Български език и литература*.

Очакваме ви!

От редакцията